

Tomba Andrea

Nem könnyű és nem biztos

Hét eseményből állt, és nem fesztiválnak nevezték, hanem szerényen csak sorozatnak, amelyet közös esztétikai szemléletű meghívott előadások alkottak. Szomorú, hogy a Pendulum elnevezésű sorozat bizonyította: a válság először ebben a – vagy egy ilyen típusú – színházban érezteti hatását. Utólag elemezve könnyű belátni, hogy: törvényszerűen. A Trafó, úgy tűnik, a sorozat ellenére sem zár jó évadot, és azon kevés helyek egyike, amely ezt talán be is vallja magának.

Ismét itt vannak a boldog napok – jelenti a *Newsweek* egyik májusi száma, ez azonban korántsem örömhír, mert a válság a „cheap and cheerful”, azaz „olcsó és kedélyes” szórakoztatóipar masszív előretörését vonja maga után. „The art houses will have to wait” – azaz a művészszínházak várakozásra kényszerülnek, legalábbis ott, ahol a piac, azaz a fizető néző és az egyéni-testületi befektetők döntenek mindenről. Mindenki biztosra akar menni: a Metropolitan Opera például Sosztakovics és John Corigliano helyett a *Toscát* és a *Carment* tűzi műsorára. „A kockázatos bemutató az első, ami ilyenkor kiesik” – mondják; a kockázatot pedig a kísérleti és a „pesszimista” dolgok jelentik. „Ilyen időkben a legnehezebb dolog, ha el kell magyarázni a közönségnek, hogy mire vett jegyet” – így egy amerikai producer. A Broadwayn és a londoni West Enden például feléledtek a régi nagy musicalsikerek, a *West Side Story* és a *Hair*. Mert válság idején a néző menekül a valóságból: soha annyi krimi nem kölcsönöznek ki a könyvtárak, annyi olcsó musicalt, vidám filmet nem mutatnak be, mint olyankor. „A »nem lehet rajta nevetni« a legsúlyosabb vád ma egy művel szemben” – állítja a BBC kulturális újságírója.

A biztos recept tehát a könnyű műfaj és a bevált szerzők, valamint a szórakoztatás minden formája: a krimi, a fantasy, a „standard sitcom”-ok, esetleg az olyan elnyúlhatatlan operák, mint a *Turandot*.

A helyzet különbözik ugyan az állami támogatású rendszerekben, véli az írás, de bármennyire garantált is az állami pénz a priváthoz képest, az általános piaci hangulat, különösen a nézői lelkiállapot és elvárás, bár kevésbé, de begyűrűzik ide is.

Nálunk mindenestre már érzékelhető, hogy ennyi féláron eladott jegyet, ilyen kemény propagandamunkát, ennyi úgynevezett vattázást még nem látott szazon(vég), bár erről egyelőre csak kósza, informális utakon értesülünk. A Kamra bemutatójának másnapján például még van jó pár üres szék – ilyet ott soha nem láttunk. A színházak nézettségi mutatóinak elemzése ugyan még hátravan; ebben a szazonban fontosabb lenne elvégezni, mint bármikor korábban.

Az első, csapásszerűen érintett színház a Trafó, amelyről egyrészt kiderül, hogy túlságosan nagy, másrészt hogy túlságosan sok teret kap benne a kockázat, harmadrészt pedig, hogy produkciós rendszerben dolgozik, s mindhárom tényező erősen rontja a befogadó és produkciós színház esélyeit válság idején. Jobban boldogulna, ha például Sirály-méretű lenne. De nemcsak Horváth Csaba új koreográfiájára nem találtatik esténként ötszáz kíváncsi ember. Bajban van egy olyan, igazán kis létszámú, kifejezetten szórakoztató produkció is, mint az *Space* elnevezésű interaktív esemény, amelyre óránként mindössze húsz embert engednek be. És ha még a megszokott színházi helyszíneket is el meri kerülni valaki, akkor végképp beüt a katasztrófa: a holland Dries Verhoevennek a Moszkva térre helyezett konténerébe egy péntek délutáni időpontra például egyedül érkeztem, pedig elvileg nincs forgalmasabb – de „színházilag” persze nem bejárható – hely a Moszkva térnél, és talán a piármunka sem volt elégséges. Azonban hogy mire vett (volna) a néző jegyet, ebben az esetben nem lesz könnyű elmagyarázni, mivel itt igazi kísérleti művet láttunk. A Pendulum sorozat egyetlen kockázatmentes „neve” a Peter Brooké, erre szinte biztosan el lehet adni három, de akár négy előadást is. Az összes többi sokkal nehezebb feladat.

Rendhagyó helyszín, színházi „határeset”, kísérleti műalkotás, produkciós rendszer, külföldi vendégjáték alig ismert nevekkal: mindez „anti”-recept mostanában.

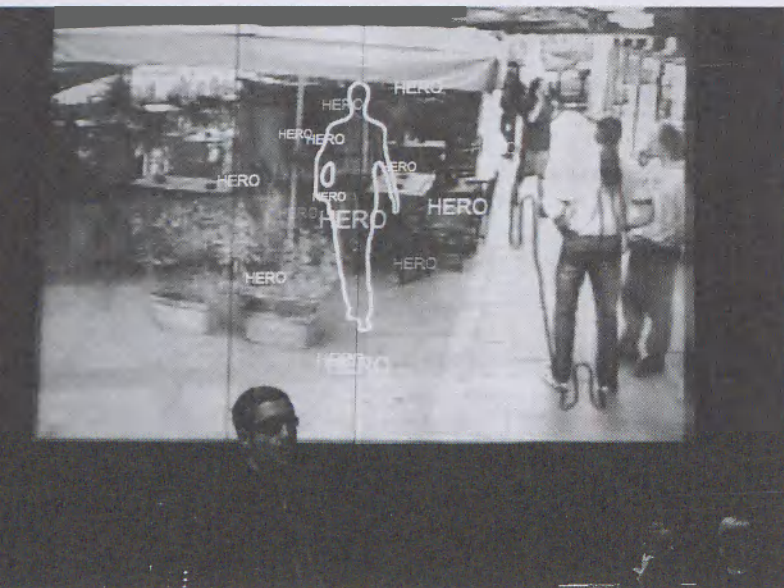
A produkció alapú – tehát nem repertoár rendszerű – színházi előadások kerülnek először nehéz helyzetbe, ahova a néző nem „jár”, hanem „megy” – egyes eseményekre, választás alapján. Még a Nemzetibe meghívott *Premier* esetében is láthattuk: ismeretlen névre ide sem dől a közönség. Egy rendhagyó, nem színházi helyszínre – és a Pendulum sorozatban ilyen volt a Toldi mozi, a Moszkva tér, a Platán Galéria – még nehezebb elvinni a nézőt. Ráadásul az, hogy ezek a produkciók tartalmazzanak kockázati elemeket is – kimozdítanak nézői elvárásokat, új, nem könnyen befogadható esztétikákat konstruálnak –, már végképp

JOBBRA: ▶
Dries Verhoeven
konténera
a Moszkva téren

JOBBRA, ▶
A KÖVETKEZŐ OLDALON:
Etiquette
(Rotozaza csoport)

LENT:
Space (Vajdai Vilmos)

Szkárossy Zsuzsa
felvételei

nem „fér bele”. Mindezen túl persze a Trafó is tévedhet: előre leköthet olyan produkciót, amit amúgy, bemutató után nem hívna meg, vagy produkciós partnerként száll be egy előadásba, ami a premierre még látványosan nincs kész. Mindaz, ami a kortárs kísérlet része kell hogy legyen – a bukást is beleértve –, ma egyáltalán nem tolerálható.

A Pendulum sorozat végső mérlege: esztétikai szemléletükben hasonló, ám vegyes minőségű produkciók, melyek sajátos terekbe és manipulált helyzetekbe terelik a nézőt, sokszor aktív résztvevővé avatják, szerepjátékra invitálják, vagy éppen önmaga megfigyelésére kényszerítik. Gyakran jelenik meg bennük a média manipulációjának gondolata is. Például úgy, hogy a magyar–holland *Space* projekt keretében a színészek minden résztvevőt egyenként betanítanak valamilyen szerepre, így mindenki anticeleb és persze antihős is lesz. Vagy úgy (az angol Rotozaza nevű csoport munkájában), hogy a színészt kiiktatva egy kávézó asz-

talánál a két nézőt fülhallgatón irányítják és egymással „játsztatják” – ám ahhoz, hogy ebben igazán elmerüljenek, intimebb tér, tartalmasabb történet és több gondolat kellene. Mindkét produkció „jópofo”, ugyanakkor felületes, könnyű (és meglehetősen rövid is), inkább szórakoztatóan *cool*, de nem „dob nagyot”, bár kétségtelenül új helyzetbe hoz.

Azonban a Moszkva téri, a film–színház–installáció határán mozgó produkció, Verhoeven *the large movement* (a nagy mozgás) című spekulatív, bonyolult filmes manipulációja kiváló futurisztikus vízió a világról és benne a Moszkva térről. Olybá tűnik, mintha kinéznénk a konténerből a tér nyüzsgő valóságára, lassan azonban rájövünk, hogy a vetített képek nem élő felvételek, hiszen rövidesen mi magunk is szép sorjában áthaladunk a téren, tehát a film érkezésünkkel kezdett el forogni. A *konkrét* – Moszkva téri valóság, saját magunk – és a játék keveredik benne. Egy női hang kínaiul mesél a holocén korszakról, amikor a Földön még éltek emberek – így már távoli múltbeli képek sorozatának tűnik, amit látunk. Aztán megáll, majd visszafelé forog a film, mindenki hátrafelé mozog, a galambok visszafelé repülnek, egész időérzékelésünk lassan tótágast áll, míg végül egyetlen alak, egy kínai lány megmozdul szemben az árral – e ponton feladom a logikai oknyomozást, fogalmam sincs, hogy amit látok, hogyan készült. A világteremtés logikai időrendje átadja helyét a káosznak: a világ marad olyan zavaros és megismerhetetlen, mint amilyenek a Moszkva tereket láttuk a hajléktalanokkal, a siető emberekkel, a Fidesz szavazategyűjtőivel. A kínai nyelv pedig, tudjuk meg végül ebből az okos dramaturgiájú, becsapós, „agyas”, ironiával és játékkal teli filmből, egyeduralkodó lesz majd a világon, s ebben a visszafele mozgó időben, egy olyan világban, ahol szó szerint elfolyt az idő, és mi is kimozogtunk a képből, visszacsinálódott tehát minden a nullára, mint egyetlen túlélő a kínai lány áll szemben velünk, aztán ő is eltűnik, s végül ezzel a pesszimista káosszal, a megismerhetetlenség, felfog-

Horváth Csaba ígéretes, *Isteni vidékek* című koreográfiája – még nem látszik a végső forma, nincs kész, de sok érték rejlik benne – a „nagyszínházi” előadások mélypontja: a nézőtérben hatvan ember ha ül. A darab lemegy háromszor, kevés néző előtt, így aztán nem lesz ideje sem beérni, sem a dramaturgiai terhektől, a felesleges szövegektől megtisztulni, önmagára és végső formájára találni. A produkció különös szépségű és ihletettséggel zárul: Horváth Csaba azon kevés alkotók egyike, aki tud halálról, elmúlásról beszélni, szavak nélkül.

A sorozat melléfogása Wayne Traub szólója, amelyet „lábón” vettek meg, még bemutató előtt. Az efféle kockázatot a mi színházi kultúránk nem bírja el. Wayne Traub öntetszelgő, globalizált közhelyekből építkező

hatatlanság zavarba ejtő érzésével lépünk ki a zajló időbe, a verőfényes Moszkva térre. Azahogy lépek ki, egyszóval, s ez a nézői magány még szorongatóbbá teszi e víziót. A film végi főcímkémben megemlítem Bill Bryson *Majdnem minden rövid története* című könyvét, és ez a film is – színháznak is nevezhetem, ha az egyszerűséget tekintem annak – *majdnem mindent* összekuszált, amit eddig biztosnak tudtunk.

Koen Broos felvétele

JOBBRA: Wayne Traub: Maria Magdalena

LENT: Tim Crouch: news from nowhere

Schiller Kata felvétele

és (a néző által át nem élhető) destruktív és spekulatív előadásából csatlódottan távozunk; aki távol marad a többi Pendulum-eseménytől, talán éppen e produkció hatására teszi.

A Lengyel Intézet Platán Galériájába vezetett Tim Crouch *news from nowhere* (hírek a semmiből) című előadása. A tiszta térben, a galéria fehér falai előtt sallang- és színházieszköz-mentesen mond el két elképesztő angol színész (egyikük maga a szerző) egy mind drámaibbá váló történetet egy szívátültetésről (fordítás nélkül). Tim Crouch látszólag tét nélkül, világos színekből indítja, humorral és emberséggel tarkítja a játékot, művészetéről filozofál, hogy aztán mégis az evilágunkon elmélkedjék: egy olyan emigráns család történetén, amely eladja a halott férfi szívét, és egy olyan „angolon”, akinek erre a szívre szüksége van. Okosan, de nem nyakatekertten és feleslegesen spekulatív módon beszél kultúrák közti feszültségekről, létről és művészetéről. Kortárs művészetéről, egy képről és ennek meglehetősen relatív értékéről, amikor egy szívért adják cserébe. Igazi kortárs színház ez. Mondják, a második estén a galéria már nem volt tele. A szerző hazájában, és nemcsak ott, elég nagy sztár, akárcsak oly sokan mások, akik a szezonban ellátogattak Magyarországra – Ivo van Hove a Nemzetibe, Amir Reza Koohestani a Trafóba, a Kamchatka társulat az Őszi Fesztiválra, és még sorolhatnánk –, Magyarországra, ahol, tudjuk, nincs nemzetközi színházi fesztivál, nem is biztos, hogy ma lenne rá érdeklődés, bár lehet, hogy épp egy nagy közös „ernyő” védené meg a figyelem szétszóródásától az egyes darabokat. Így féltő, hogy ezek csak titokban végbement csodák maradnak.